

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Innováció vezérelt gazdasági tér az Európai Unióban

Mikro-, kis- és középvállalkozások és innováció-vezérelt vállalkozások
versenyképessége, fejlődése,
a vállalkozói attitűdök vizsgálata

Doktori disszertáció tézisei

Bajkó Norbert

**Gödöllő
2023**

A doktori iskola

neve: Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola

tudományága: gazdálkodás- és szervezéstudományok

vezetője: **Prof. Dr. Bujdosó Zoltán**
Intézetigazgató, Egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Szent István Campus
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

témavezető: **Törőné Prof. Dr. Anna Dunay**
Egyetemi tanár
Neumann János Egyetem

Dr. Lencsés Enikő
Egyetemi docens
Hungarian University of Agriculture and Life Science
Agrárlogisztika, Kereskedelem és Marketing Tanszék

A doktori iskola
vezetőjének aláírása

Témavezető aláírása

Témavezető aláírása

Tartalom

1. Bevezetés.....	4
1.1. A téma aktualitása és háttere	4
1.2. A kutatás célja	6
1.3. A kutatás hipotézisei.....	6
2. Anyag és módszertan	9
Az elvégzett empirikus kutatás folyamata	9
2.1. A kutatási modell operacionalizálása	9
2.2. A mintában szereplő vállalkozások RRI ismeretanyagának értékeléséhez alkalmazott módszertan	10
2.3. Az innováció meglétének és hatékonyságának meghatározásának módszerei	11
2.4. Az adatgyűjtés menete és a minta jellemzői.....	11
3. Eredmények.....	12
3.1. Hipotézisek vizsgálata	12
3.2. Új és újszerű tudományos eredmények	21
4. Következtetések, javaslatok	22
4.1. Hipotézisek igazolása	23
4.2. Disszertáció javaslataim	24
Irodalomjegyzék.....	27
Táblázatjegyzék.....	31
Ábrajegyzék	32
Publikációs Lista	32

1. BEVEZETÉS

Az kkv szektorhoz tartozó vállalkozások állítják elő a nem pénzügyi üzletgazdasági eredmény több mint felét, valamint az Európai Unió területén a foglalkoztatottak 70%-át is itt alkalmazzák. (Hágen & Holló, 2017) Emellett az EU és a magyar gazdaság gerincének számítanak, összességében a munkaerő 85%-t biztosítják, valamint jelentős szerepet játszanak a beruházások, a termelékenység vagy akár az innováció területén. (Jeneiné Gerő, et al., 2021) A kkv szektor vállalkozásainak többsége regionálisan működő vállalkozás, nem lépnek ki nemzetközi piacokra. Az Európai Unió célul tűzte ki a kkv szektor célirányos támogatását, amely megjelenik az Európai Unió új költségvetésében és a finanszírozási modellekben is. Komoly különbség mutatkozik az Európai Unió alapító- és új tagállamai között a kkv szektor innovációs tevékenységének elemzése kapcsán. (Makó, et al., 2020) A versenyképesség és az innováció összefügg egymással, a nemzetközi elemzések szerint az versenypiaci szereplők innovativitásától függ az országok megítélése és azok versenyképessége. (Vajda, 2020)

Az Európai Unió támogatási politikájának célja a kkv szektort érintően, hogy GDP-arányosan a K + F kiadások elérjék a 3%-ot. (Hervas-Oliver, et al., 2021) Európa gazdasági térségei jelentősen különböznek a kkv szektor innovációja szempontjából, a fejlettebb régiók nagyobb mértékben részesülnek a fejlesztési forrásokból. (Hervas-Oliver, et al., 2021) Az innováció nem oszlik el egyenletesen az adott régiókon belül sem, így a regionális fejlesztéseknek követni szükséges a területi, fejlettségi igényeket. (Isaksen, et al., 2018) Ez a több szempontra fókuszáló perspektíva túlmutat a cégeken és már a régiók, vagy a tagállamok egyedi támogatási mechanizmusát irányozza elő, fókuszálva a helyi igényekre szemben az Európai Unió eddigi homogén programjaival. (Trippl, et al., 2018) Ez a megközelítés arra enged következtetni, hogy a jövőben új fejlesztési utak alakulnak ki, amelyek a helyi feltételek jelentőségét hangsúlyozzák és teszik lehetővé célirányú támogatási láncok létrejöttét.

1.1. A téma aktualitása és háttere

A kkv szektort érintő változásokkal a 20. század végéig nem igazán foglalkozott a hazai szakirodalom. A versenyképesség és ezzel együtt az innováció az állami szerepvállalás erősítésével fejleszthető. (Dagnino, et al., 2020) (Szabó & Obádovics, 2018) (Matolcsy, 2020) (Turgunpulatovich, 2022) Az erre vonatkozó feltételrendszerrel sok kutató foglalkozott már, (Vajda, 2020) (Csath, et al., 2016) s alakította ki saját rangsorát az országok versenyképességét illetően. Mivel nincs általánosan elfogadott, kategorizált definíció a nemzetgazdaságok értékelése szempontjából, így sem a versenyképesség, sem az innováció nem határozható meg általános érvényű szabályok szerint. A leginkább elterjedtebb versenyképességi értelmezés az

OECD által használt, amely így hangzik: „egy nemzetgazdaság versenyképessége azt mutatja meg, hogy mennyire képes egy ország – szabad és tisztességes piaci körülmények között – olyan termékeket és szolgáltatásokat előállítani, amelyek keresettek a nemzetközi piacokon.” (Csath, et al., 2016) A kkv szektor tagjai jelentős szerepet játszanak a hazai gazdaságban (Hágen & Holló, 2017) (Jeneiné Gerő, et al., 2021), elsősorban a foglalkoztatásban betöltött szerepük miatt, a nemzetgazdasági eredményesség alakulására is jelentős hatást gyakorolnak. (Vajda, 2020). Az Európai Unió innovációs politikájában alacsony elköteleződést mutatott az előző költségvetési ciklusban (2013-2020) a kkv szektor támogatásában. (De Marco, et al., 2020) Felismerve a szektor szerepének fontosságát nemcsak innovációs, hanem nemzetgazdasági szempontból, az Európai Unió az új költségvetési ciklusban célul tűzte ki, hogy átfogó, többdimenziós innovációra alapuló támogatási modellt dolgozzon ki. (Hervas-Oliver, et al., 2021) A támogatások a kormányokon átvezetett strukturális alapokon, valamint közvetlen pályázati mechanizmus keretei között elérhetőek a vállalkozások számára. A fejlesztések megjelenése regionális szinten valósul meg, amely többszereplős perspektíva alkalmazását teszi szükségessé. (Hassink, et al., 2018) Az Európai Unió tagállamai között jelentős különbségek mutatkoznak a gazdaság fejlettségi szintjét illetően. Az új modellek kidolgozása társadalmi fellépést igényel, ahol a vállalkozások, az innovátorok, egyetemek, államok vagy az Európai Unió intézményei együttesen alkotnak közös álláspontot a területi hiányosságok leküzdésére. (Hassink, et al., 2018) A kkv szektor vállalkozásai alacsonyabb kapacitásokkal rendelkeznek és fejlesztéseik terén nagyobb mértékben függenek a külső támogatásoktól. (Hervas-Oliver, et al., 2021) A kkv szintű innováció gyakran több tényezőtől függ, mint például a helyi-, regionális innováció minősége, vagy a támogatási láncok összetettsége. (Paralli & Radicic, 2021). Az Európai Unióban az átfogó innovációs politikát részesítik előnyben a GDP 3%-os arányában fogalmaznak meg elvárt fejlesztési forrásként. (European Commission, 2020) (Rodríguez-Posé, 2020) (Fonyó, et al., 2016)

Az új támogatási rendszereknek elsősorban az innovatív vállalkozásokat kell támogatniuk, hogy végül hosszútávú gazdasági növekedést eredményezzenek. (Deschryvere, et al., 2020) A kkv vállalkozások a leginkább támogatásra érdemesek, az innovatív hozzáállást és tehetséget mutatók, azzal, hogy megfelelnek a politika és a gazdasági szereplők növekedést támogató elképzeléseinek. (Kerr, 2020) Az Európai Unió új támogatási modelljében a strukturális akadályok legyőzésben, valamint az innovatív kkv-k közvetlen fejlesztésében látja a gazdasági növekedés új motorját. (Coad, et al., 2020 June)

1.2. A kutatás célja

A kutatásom és az ezzel összefüggő vizsgálataim során a lent részletezett célok elérésére törekszem:

C1: A kutatásban résztvevő vállalkozások segítségével kísérletet teszek objektív mérőszám elkészítésére, amely lehetővé teszi a vállalkozások összehasonlítását és mély strukturális elemzés kivitelezését.

C2: Kvantitatív célkitűzésem a hazai kkv elemzése, besorolása és értékelés. A feltárt összefüggések alapján olyan következtetések levonása, amelyek általános meghatározásokat tesznek lehetővé. Feltárom a kutatásban résztvevő vállalkozások eddigi gyakorlatát, a K + F források arányát és következtetéseket vonok le az EU támogatások jövőbeni elérésének lehetőségéről, hiszen a piaci növekedésnek és ezzel a gazdaság fejlődésnek is meghatározó szereplői a hazai kkv vállalkozások.

C3: A gyakorlatban alkalmazható célom, hogy gazdasági értékelést készítssek a hazai kkv-s vállalkozásokról, amely a későbbi tanácsadási, vagy állami támogatási programok fejlesztési irányainak meghatározásánál komoly segítséget ad. A korábbi gyakorlatok ismerete és a gazdasági tevékenységek elemzése sok olyan kutatási lehetőséget foglal magában, amely a pályázatokon való sikeres részvétel számára előzetes felkészülést tesz lehetővé.

C4: Feltárni kívánom, vajon a korábbi uniós forrásokra pályázó vállalkozások fejlesztési ráfordításai szignifikáns különbséget mutatnak-e a pályázatokat nem ismerő, vagy azokon nem résztvevő cégekkel. Milyen fejlesztési irányok határozhatók meg a hazai cégek számára, hogy a gazdasági növekedés elérése érdekében, minél sikeresebben vegyenek részt közvetlen EU által finanszírozott közvetlen pályázatokon.

C5: Javaslatokat fogalmazom meg az értékláncban szereplő entitások számára, mint állam, oktatási szereplők, érdekképviselők, stb. egy későbbi jó gyakorlat kialakításának céljából.

1.3. A kutatás hipotézisei

A kutatásom hipotéziseinek igazolásánál arra törekszem, hogy a mikro- kis- és középvállalkozások gazdasági fejlesztésének jelentősége mellett, az innováció és a versenyképesség is fontos szerepet kapjon az értékelés folyamán. Korábbi gyakorlatok megismerése révén, lehetőséget látok arra, hogy olyan működési modellt javasoljak a cégek számára, amely segítségével megismerhetik saját gyengeségeiket és általános képet kapok a jelenlegi helyzetről az EU új pályázati kiírásai kapcsán. A pályázati eljárás rendje nem változott jelentősen a korábbi költségvetési ciklushoz képest, így az a tartalmi és formai követelmények ismerete is jelentősen hozzájárul a sikeres pályázathoz. Az eredményesség egészen más szempont, hiszen a

versenyképesség és az innovatív megoldások teszik a pályázatokat eredményessé.

- Hipotézis (1)

Az RRI irányelv ismerete nagyobb lehetőséget biztosít a támogatások elnyerésében a KKV szektorban, amely hosszútávú stratégia meglétét feltételezi.

Hipotézisem kapcsán azt vizsgálom, hogy mennyire ismerik a magyar cégek az EU szabályozás alapjának tekinthető irányelveket, s az ehhez kapcsolódó pályázatokról szereztek-e már korábban információt. Az eredmények tükrében tisztázni kívánom a vállalkozások pályázási gyakorlatát, összefüggéseket keresve a közvetlen Európai Unió által biztosított forrásokkal. Feltételezésem szerint a vizsgálatban szereplő kkv-k nem ismerik eléggé az Európai Unió közvetlen pályáztatási mechanizmusát ahhoz, hogy gyakorlatban követni tudják.

- Hipotézis (2)

Az innováció-menedzsment vállalati stratégiába integrálásának szintje összefügg a kkv-k közvetlen Európai Unió források pályázati szereplésével.

Maga az EU innovációs politikája egy globalizált piac köré szervezett gyakorlat, így feltételezhető, hogy a nagy GNI befizető államok érdekérvényesítése miatt inkább olyan programok jelennek meg, amelyek az EU gazdagabb országaiban működő vállalkozások számára elérhető, így a hazai cégek nem is érdeklődnek a lehetőségek iránt. (Schilling & Shankar, 2019) Hipotézisemben feltételezem, hogy az Európai Unió pályázati szinergiái olyan helyzetet teremtenek, hogy a fejlődő országok alapállapotuk miatt nem, vagy csak csekély mértékben képesek megfelelni a pályázati feltételeknek. Vizsgálatom kiterjed az innováció irányelvének tekinthető RRI keretfeltétel ismeretére, többletet jelenthetnek a vállalkozások számára, szemben a hagyományosnak tekinthető kohéziós alap különböző forrásaival. Véleményem szerint amennyiben egy vállalkozás megfelel a fent említett követelménynek úgy fejlesztési terveiben tudatosan jelenik meg a hosszú távú innováció és fenntarthatóság, mint szervezési elv. Az is feltételezhető, hogy az RRI nem csupán a fejlesztési irányelvekre van hatással, hanem az irányelv alkalmazása már a kialakult működési modellre is jelentős befolyást gyakorol. Kapcsolatot feltételez a vállalkozások, a tudomány képviselői és az államigazgatás különböző szektorai között. (Burget, et al., 2016) Az Európai Unió közvetlen pályázatainak való részvétel közvetlen kapcsolatba hozható az adott ország fejlettségi szintjével, s a vállalkozások méretével, szervezeti felépítéssel. Az innováció vizsgálatának meghatározását nagyon nehezen teszi lehetővé az, hogy mást jelent gazdasági területenként, országonként, illetve

más és más az adott ország gazdasági környezetében tekintve egy adott vállalkozás innovatívnak tekinthető tevékenysége.

- Hipotézis (3)

A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások az Európai Unió által használt innovációs kritériumok rendszerében saját RRI mutatóik alapján kevésbé alkalmazzák azokat, mint amennyire fontosnak tartják.

Ez a hipotézis arra utal, hogy a hazai vállalkozások feltételezhetően túlságosan zártan kezelik fejlesztési lehetőségeiket. Ennek számos oka lehet, de elsősorban a már megszerzett tudás megőrzésének akarata, minden haladó gondolkodást megakadályoz. A legfontosabb az aktuális állapot megőrzése, s a jövőbeni sikerek, csak kis mértékben befolyásolják a fejlesztési lehetőségeket. Az Európai Unió fejlesztési irányában egyértelműen a partnerség elve mellett foglal állást, ösztönözve a vertikális együttműködést. (Mendez, et al., 2019) A partnerségi folyamat még mindig nem veszi kellőképpen figyelembe a területi egyenlőtlenségeket, kihívásokat s így kérdésessé válik a strukturális politikai programok fejlődésre gyakorolt hatása és annak ellenőrizhetősége. A 2021-27-es költségvetés tervezési folyamata olyan célkitűzést fogalmaz meg, amely egy egyszerűsített, okosabb, zöldebb, társadalmilag jobban elfogadott, összekapcsolt Európát vízionál. (Mendez, et al., 2019) Tulajdonképpen mindegy, hogy melyik változatot tekintjük az Európai Unió reális jövőképeknek, egy dologban minden scenárió egyezik, hogy az Európai Unió egységes keretfeltételek mellett működik tovább, amely közös értékrenden alapul. (Európai Bizottság, 2017)

- Hipotézis (4)

A hazai mikro- kis- és középvállalkozások az innováció-vezérelt fejlesztéseik során az RRI irányelv alkalmazása összefügg az elnyert közvetlen Uniós támogatások volumenével az Európai Unió innovációan alapuló programjainak torzító hatásának ellenére.

Ebben a hipotézis az Európai Unió egyik legfontosabb gazdasági szervezőelve jelenik meg a hazai vállalkozások működési gyakorlatára fókuszálva. Mindenki számára ismert, fontos és értéként képviselt alapelvről van szó, amellyel összefüggésben a jövő nemzedékek képviselőinek érdekeit tartjuk szemünk előtt. A hosszútávú fejlesztések politikája gyakran – főleg a fejlődő országokban – szemben áll a jelenkori gazdasági racionalitással. (Agarwal & Berm, 2017) Ezen ok miatt az innovációt egyre inkább szükséges globális jelenségnek tekinteni, s elkerülni a kedvezőtlen hatású innovációt. Az erőforrások korlátozottan állnak rendelkezésre, ezért fontos egy integrált modell, amely megfelel a hazai piaci viszonyok között működő vállalkozásoknak, s emellett könnyen megismételhető és adaptálható. A kérdőívből származó adatbázis alkalmas a jelenlegi helyzet elemzésére, s

lehetőséget teremt olyan következtetések levonására, amely segíti a fent említett modellalkotást.

2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

A módszertani feldolgozás négy különálló részre oszlik el. Az első fejezet az empirikus kutatás folyamatának bemutatásával indul, amelyet az operacionalizálás követ. Az adatok begyűjtésének módszertana után jutunk el az utolsó fejezetben az adatelemzéshez, valamint az alkalmazott statisztikai módszerek bemutatásához.

Az elvégzett empirikus kutatás folyamata

A statisztikai elemzéshez szükséges mintavételezés során az alapsokaságból megfigyelési egységeket választunk ki valamely technikai eljárással. A mintavételnek alapvetően két csoportja van, a valószínűségi és a nem valószínűségi mintavétel. (Bella, 2018) Minden kutató célja reprezentatív kutatás elérése.

2.1. A kutatási modell operacionalizálása

A primer kutatást megelőző előkutatás jelentősége a problémák elkerülésével van összefüggésben, amikor a kutatás irányvonalát határozzuk meg. (Babbie, 2008) Az előkutatás segítségével meghatározom a kutatás fontosabb pontjait. Ilyenek a vállalkozások gazdasági adatai, a pályázati szokások, az EU irányelveinek ismerete, vagy a RRI feltételek ismeretének jelenléte. A kutatás folyamata egy előzetes kutatással kezdődik.

- Az előzetes kutatást szakértői strukturált interjú segítségével végeztem el. Fontos, hogy segítséget nyújtson a kérdőív kialakításához, hogy a megfelelő információk birtokában állítsam össze a kérdőívet.
- A fenti információk feldolgozása kvalitatív és kvantitatív módszerek segítségével egyszerű tartalomelemzés módszerével történik. A konvencionális módszer kódolási eljárása magából az elkészített előkutatásból vezethető le. (Hsieh & Shannon, 2005)
- Az előkutatás eredmények birtokában elkészítettem azt a kérdéssort, amely a primerkutatás alapja lesz.

Az vizsgált sokaság adatait szükséges értelmezni, elemezni, összehasonlítani, illetve transzformálni, amennyiben a feldolgozás azt szükségessé teszi. Számos tanulmány bizonyítja, hogy a kutatás-fejlesztésre szánt összegek hosszú távon megtérülnek. (Európa Pont, 2017) A gazdaság motorjai lehetnek az innováció alapú beruházások. A kutatás-fejlesztéssel összefüggésben lévő beruházások mérése igen fontos helyet foglal el a versenyképesség, az innováció, és a stratégiai fejlesztés minősítésében is. A mérési módszereket típusuk alapján négy nagy csoportba sorolhatjuk.

- Mutatószámok

- Eredmény statisztikák, szomszédos oldalpárok
- Összetett mutatószámok vagy indikátorok
- Mérési modellezés

A fenti módszerek alkalmazásához a saját magam által készített adatbázis mellett az OECD a KSH és az EUROSTAT szekunder adatbázisait veszem alapul kiegészítve tudományos folyóiratok és tanulmányok szekunder adatbázisaival.

A kutatás zárásaként az adatbázist klaszteranalízisnek vettem alá, amellyel csoportokba rendezem a vállalkozásokat, melyek teljesítik a fenntarthatósági kritériumokat, melyek nem. A besorolás csak abban az esetben tekinthető relevánsnak, ha a vizsgálat alatt lévő adatot szolgáltató vállalkozás a fenntarthatóság minden aspektusát arányosan szerepelteti. Kiemelten fontos az RRI kritériumoknak történő megfeleltetés, mint a jelen költségvetési ciklus szervezője.

A kinyerni kívánt adatok teszik lehetővé, hogy komparatív értékkel lássuk el a modell eredményeként a mintasokaságban résztvevő vállalkozásokat, viszont az adatszolgáltatás önkéntessége az adatkinyerést bizonytalanná teszi. Ennek elkerülésére végzem az előkutatást, ami így lehetővé teszi a fenntarthatóság indexálását, s ezzel együtt a hipotézisek vizsgálatát.

A vállalatok értékeléséhez a kapott értékeket hierarchikus klaszteranalízisnek vetem alá. A jól meghatározott iparági besorolás, alkalmas a módszer alkalmazására, ha:

- Jól definiáljuk a tevékenységet
- A gazdasági adatokkal összevethető adathalmazt kapunk
- Az adatgyűjtési módszerek egységesek
- Általános összefüggéseket keresünk, nem konkrét iparágелеlemzést végzünk

2.2. A mintában szereplő vállalkozások RRI ismeretanyagának értékeléséhez alkalmazott módszertan

A mintasokaságban szereplő vállalkozások fenntarthatóság vizsgálata után a RRI irányelvnek megfelelő Európai Unió gyakorlatot veszem vizsgálat alá.

Az előkutatás alkalmával kialakított kérdéssor lehetőséget teremt arra, hogy a későbbi kvalitatív elemzés pontos válasszal szolgáljon a mintasokaságban szereplő vállalkozások ismeretanyagáról. A kérdéssor kialakítása szakértői interjú segítségével történik, amelyek félig strukturáltak és közepesen hosszúak, s lehetőséget teremtenek egy gondosan felépített vállalkozás elméleti hátterének megismerésére. (Babbie, 2008) Átfogó és pontos képet kaphatunk egy adott vállalkozás innovációs fenntartható fejlesztéseit illetően, valamint a pályázati szokásaikról is szolgál adatokkal. Az interjúk elemzése egyszerű tartalomelemzéssel történik, ahol a három tartalomelemzési opció közül a konvencionális megoldást választottam. (Hsieh & Shannon, 2005)

Ebben a pontban az RRI mellett az Európai Unió közvetlen pályáztatási gyakorlatával kapcsolatos vállalkozói ismeretanyagra is fény derül. Természetes az RRI, a fenntarthatóság és az innováció nem választható el egymástól éles vonallal, egymással átfedésben lévő területekről van szó. A későbbi elemzésben konkrét adatokkal fogom igazolni az innováció és a fenntarthatóság hatékonyságát.

2.3. Az innováció meglétének és hatékonyságának meghatározásának módszerei

Az innováció hatékonyságának mérésére az innováció mérésére szolgáló mutatókat veszem alapul. A következő mutatószámokat határoztam meg, amelyek használhatóak az innováció kifejezésére (Bajkó, 2019):

- Vállalkozói aktivitás terén: a K+F+I források összessége a tőkeösszetétel tükrében (European Commission, 2019)
- Fenntarthatóság és a költségek racionális felhasználása az EU közvetlen forrásaival összefüggésben (Illés, et al., 2013)
- Közvetlen pályázaton való részvételi szándék aránya a teljes sokaságra
- A vállalkozói attitűd megjelenése az innováció orientált fejlesztésekben

A kapott számadatokat statisztikai elemzéssel vizsgáltam, melytől a következő eredményeket várom:

- Az innováció szerepének meghatározása a vállalkozások között
- A felelősségteljes fejlesztés szerepének ismerete és alkalmazásának aránya
- Közvetlen Európai Unió források elnyerésének képessége összehasonlítva a ráfordítások mértékével
- Egyéb gazdasági adatok
- Szekunder adatbázisok összevetése a kapott eredményekkel

2.4. Az adatgyűjtés menete és a minta jellemzői

Az empirikus kutatáshoz szükséges adatok több forrásból származnak. A felmérésben való részvétel önkéntes alapon és véletlenszerű megkeresés alapján anonim megkérdezéssel történt. Az online kitöltési hajlandóság a csupán 40% körüli esetszámot eredményezett, ezért Opten adatbázison alapuló véletlenszerű telefonos interjúkkal egészítettem ki az adatbázist. Ezen okból kifolyólag a minta nem tekinthető reprezentatívnak. Egy minta akkor reprezentatív, ha a kutatási adatok nemcsak a résztvevőket jellemzik, hanem egy nagyobb csoportot is reprezentálnak. (Bella, 2018)

Az adatok elemzéséhez az IBM SPSS Statistic szoftverét alkalmazom. A szoftver lehetővé teszi összetett mintázatok keresését és mély összefüggések feltárását statisztikai modellezés segítségével. Az SPSS támogatja sokféle adattípus elemzését és módosítását, valamint a strukturált adatok szinte

minden formátumát. A szoftver támogatja a táblázatokat, egyszerű szöveges fájlokat és relációs adatbázisokat, például az EXCEL, SQL, a SATA és a SAS típusokat is. Az SPSS adatelemzést nyújt a leíró és kétváltozós statisztikákhoz, a számok kimenetelének előrejelzéseikhez és a csoportok azonosításához is. Adatátalakítást, grafikonokat és közvetlen marketing funkciókat is lehetővé tesz. A szoftver nyitott adatokat jeleníti meg táblázatként. A másodlagos változó nézetével megjelennek a metaadatok, amelyek leírják az adatfájlban található változókat és adatbejegyzéseket. (Huzsvai & Vincze, 2012)

A hazai kkv vállalkozások pályázati gyakorlatának, valamint RRI ismeretanyagának felmérésére ötfokú Likert-skálával készített állítások szolgálnak. A végpontok közötti eltérés az egyet nem értés és az egyetértés között ingadozik. A kérdőív kérdései 4 témakör köré csoportosulnak, amelyet az első táblázat tartalmaz.

A kutatásban résztvevő, vagyis a kérdőívet közvetlenül és közvetetten kitöltő vállalkozások száma: 283db. A kérdőív 4 csoportban összesen 39 kérdést tartalmaz. Az kérdőív kitöltése önkéntes és önbevallás alapján készült.

3. EREDMÉNYEK

A mintában szereplő vállalkozások értékelését leíró statisztikai elemzéssel kezdem, kérdéscsoportokra bontva. Ez elősegíti a mintában szereplő vállalkozások megismerését, illetve jó alappal szolgál a hipotézisek vizsgálatához.

3.1. Hipotézisek vizsgálata

Az önbevallás alapján készített adatbázis elemzéséhez számszerűsített adatok szükségesek a mélyebb elemzés elkészítéséhez. Ezen ok miatt egyszerű indexálással csoportosítom az RRI kritériumokra adott válaszokat. Az értékek 0-25 változnak, így már számszerűsített adatok alapján végezhető el a mélyebb statisztikai elemzés. Két index készül első körben az RRI fontossági és az alkalmazási index, amelyek megoszlási tábláját a 1. táblázat tartalmazza.

Megoszlási tábla		
	Változók	
	Függő	Független
	RRI fontossági index	RRI alkalmazási index
Pozitív értékek	82	82
Zéró értékek	0	0
Negatív értékek	0	0
Hiányzó értékek	201	201
Rendszer-vesztesség	0	0

1. táblázat Megoszlási tábla RRI indexek, Forrás: Saját szerkesztés

A teljes minta 283db vállalkozás, s ebből 82 olyan vállalkozást találunk, amelyek kitöltötték az alkalmazási és a fontossági indexhez tartozó kérdéseket.

H1: Az RRI irányelv ismerete nagyobb lehetőséget biztosít a támogatások elnyerésében a KKV szektorban, amely hosszútávú stratégia meglétét feltételezi.

Azok a régiók, ahol az Európai Unió átlag 75%-t nem haladja meg a GDP, a korábbi strukturális reformokkal együtt sem tudtak felzárkózni. (Hutkai, 2022)
A sikertelenség feltételezett oka az egyenlőtlen elosztási mechanizmus, amely a fejlettségi különbségek megerősödését hozta eredményül. A strukturális politika inkább tekinthető jövedelem-elosztásnak mint fejlesztéspolitikának, mert a konvergencia hatékonyságának hiánya miatt a különbségek nem csökkennek. (Hutkai, 2022)

A kérdésekre adott válaszokból két index készült, az alkalmazási és a fontossági index. Az alkalmazási index a vállalkozó saját bevallása alapján készült, és a kérdésekre csupán 29% adott választ. Míg a fontossági index kérdéseire 100%-ban voltak hajlandók választ adni a kérdőívben résztvevő vállalkozók.

RRI alkalmazási index

Iparág	N	Alfa részhalmaz = 0.05	
		1	
Szolgáltató	29		18,6207
Viszonteladó	24		20,5833
Gyártó	23		20,6522
Mindkettő	6		21,3333
Szig.			,125

Megjelennek a homogén részhalmazokban a csoportokban lévő átlagok.

a. Harmonikus átlagok mintamérete = 13,972.

b. A csoportok mérete egyenlőtlen. A csoportok harmonikus középértékét használjuk. Az I. típusú hibaszintek nem garantáltak.

2. táblázat F-próba táblázat RRI alkalmazási index iparág összehasonlítás, Forrás: Saját szerkesztés

A hipotézis második része a kérdőív közvetlen elemzése után értékelhető. A 2. táblázat az RRI alkalmazási indexet veti össze az iparági eloszlással. A táblázat adatai alapján jól látható, hogy az iparági tevékenység a gyártás és a viszonteladás esetén mutat magas értéket. Az is jól kirajzolódik, hogy a szolgáltató vállalkozások alkalmazzák a legkevesbe az RRI kritériumokat saját vállalkozásaik működtetése során, habár ők vannak a legtöbben.

Igy az iparági összevetés a termelő és a termékeit értékesítő vállalkozásokat hozta ki magasabb értékkel a válaszadók közül. Az uniós források elérése alapján hiába vizsgáljuk a válaszadókat, mert a leíró statisztikai elemzésben

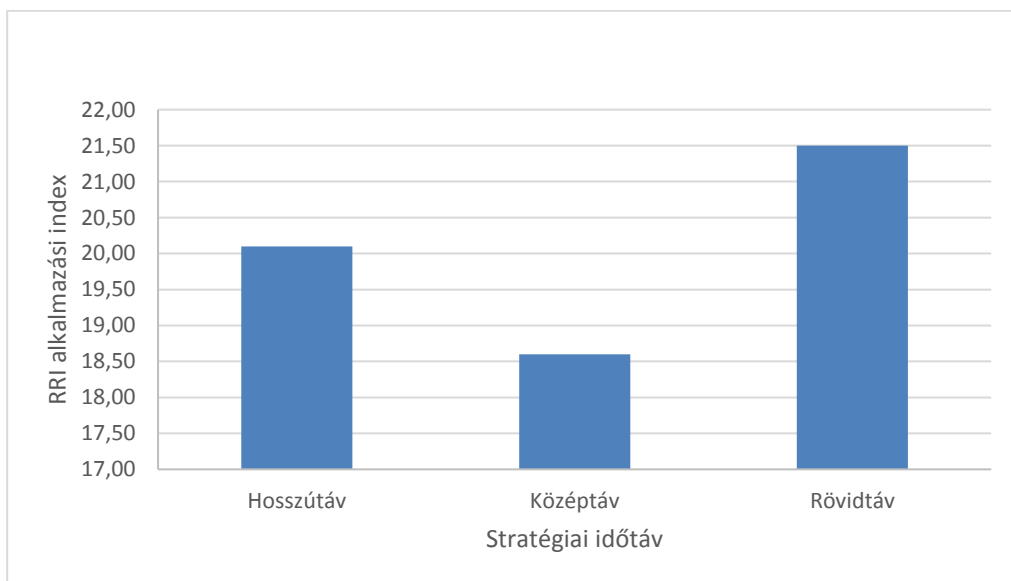
arra is kitértem, hogy egyetlen egy olyan válaszadó sem nyert el támogatást konzorciumépítéssel. A Green Deal Call és a Horizont 2020 programokat jelölték meg csekély mértékben, mint olyan forrást, amire már küldtek korábban pályázatokat a válaszadók. A hipotézis azt is feltételezi, hogy az RRI alkalmazása és a stratégia alkotás olyan összefüggést mutat, hogy aki tudatosan tervezi a jövőt, vagyis stratégiát alkot kimutathatóan nagyobb arányban alkalmazza az RRI kritériumokat saját vállalkozásában. Az adatok alapján közepesen erős kapcsolatot feltételezhetünk. Tehát magasabb azon cégek RRI alkalmazási indexe, aki átfogó stratégia alkotását fontosnak tartják. A hipotézis azonban kitér az időtávra, vagyis a hosszútávú stratégiát feltételezi az RRI kritériumok alkalmazása mögött.

RRI alkalmazási index

	Négyzetek összege	df	négyzet jelentése	F	Sig.
Csoporton belül	61,084	2	30,542	3,519	,035
Csoporton kívül	659,600	76	8,679		
Összesen	720,684	78			

3. táblázat Egyirányú variancia elemzés RRI alkalmazási index és a stratégiai időtáv között, Forrás: Saját szerkesztés

A 3. táblázat gyenge szignifikáns kapcsolatot mutat az RRI alkalmazási index és a stratégiai tervezési időtáv között.

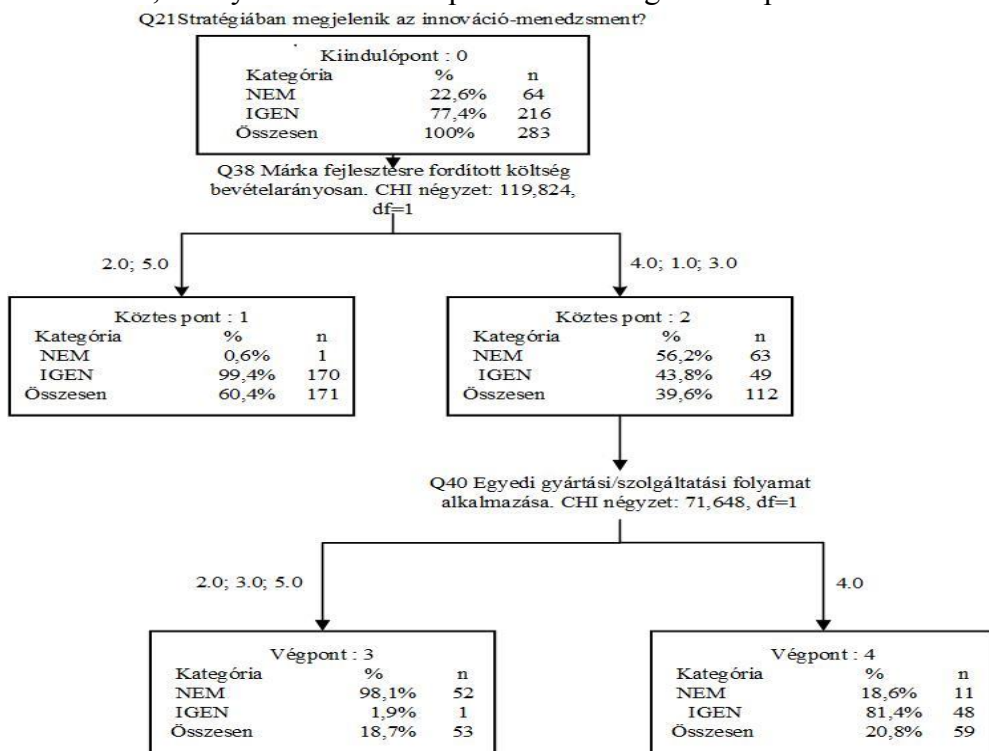
1. ábra RRI alkalmazási index és a tervezési időtáv összefüggése forrás: saját szerkesztés

A 1. ábra értelmezése segít a hipotézis magyarázatában. Az összevetés eredményeként jól látható, hogy az időtáv tekintetében a rövid és a hosszú

időtáv szerepel magasabb értékkel, de a rövid időtáv kapta a legmagasabb értéket. Összességében kijelenthető, hogy a H1 hipotézis nem helytálló, mert ugyan elméletileg a RRI kritériumok ismerete nagyobb lehetőséget biztosít a vállalkozások számára, hiszen ez a jelenlegi uniós költségvetés közvetlen forrásainak elosztási elvei között szerepel. A stratégia alkotás jellemzően rövid időtávban van jelen az RRI kritériumokat alkalmazó vállalkozások között. Az RRI kritériumokat alkalmazó vállalkozások jellemzően a közeli jövőt tartják szem előtt, amikor a vállalkozás stratégiáját megalkotják.

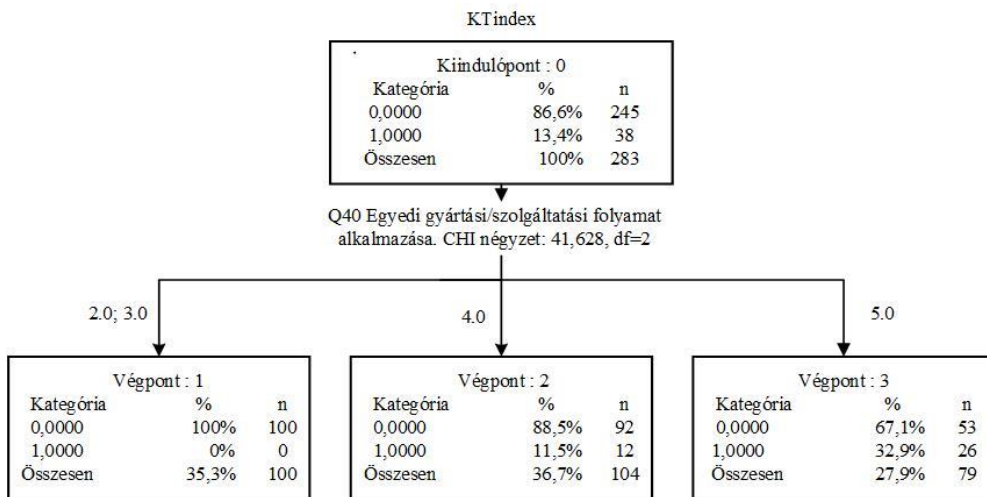
H2: Az innováció-menedzsment vállalati stratégiába integrálásának szintje összefügg a kkv-k közvetlen Európai Unió források pályázati szereplésével.

A második hipotézis vizsgálatához ismételt indexet hoztam létre, azonban ez a korábbiaktól eltérően nem az RRI kritériumokat összegezte, hanem a fejlesztési lehetőségeket, illetve az innováció-menedzsment válaszait összegzi és fejezi ki számszerűsített módon. Az index 1-9 terjedő tartományban számmal látja el a válaszokat, így a kapott értékeke mintázata más változók függvényében már vizsgálhatók, illetve csoportosíthatók. Ezt az indexet KTindexnek neveztem el, amely a közvetlen támogatásokból való részvételt mutatja meg a vizsgált mintában. Az összes olyan kérdésre adott válasz az index része, amely közvetlen Európai Unió támogatási alapra kérdez.

2. ábra: Döntési fa KTindex SPSS program rendszer kép, Forrás: Saját szerkesztés

Az eredmény függvényében akaratomon kívül dummy változó lett a KT indexből. Szignifikáns kapcsolat az egyedi gyártás, szolgáltatás terén áll fenn, mivel 4 csomópontot is találtam a vizsgálat során. Az innováció menedzsment és az egyedi gyártás és szolgáltatás között a 2. ábra alapján mélyebb összefüggést feltételez. Két nagy csoport látható, ahol érdekes kép rajzolódik ki. Az A csoport tagjai 99,4%-ban (170), ahol a csoport válaszainak száma 171 kifejezetten alkalmazza az innováció-menedzsmentet, azonban megoszlást mutat a márka fejlesztés terén. Vagy kifejezetten fontosnak tartja azzal, hogy maximális pontszámot adott, vagy csekély érdeklődést jelez válaszaiban. A B csoport megoszlása 56,2% és 43,8% a nem és az igen válaszok között, ami az innováció-menedzsmentet illeti, azonban a márka fejlesztésre adott válaszok is szórást mutatnak. Az a vállalkozás, amely az innováció-menedzsmenttel kapcsolatos kérdésekre válaszolt, vagyis az összes válaszadó 283 fő, a márka fejlesztéssel kapcsolatos kérdésre is adott választ. A teljes minta 40%-a az egyedi gyártási/szolgáltatási folyamat alkalmazásával kapcsolatban is adott választ. Az összefüggések mélyebb megértéséhez további vizsgálatok szükségesek. A kapott eredmények alapján közgazdaságilag elfogadható magyarázat nincs a feltárt jelenségre, mert a változók ellentmondásos értéket mutatnak, azonban arra rávilágítanak, hogy a márkafejlesztés, valamint az egyedi gyártási/szolgáltatási folyamat fontossága számottevő az innovációs-menedzsmentben.

3. ábra: KTindex és Egyedi gyártási/szolgáltatási folyamat alkalmazás döntési fa SPSS program rendszer kép. Forrás: Saját szerkesztés

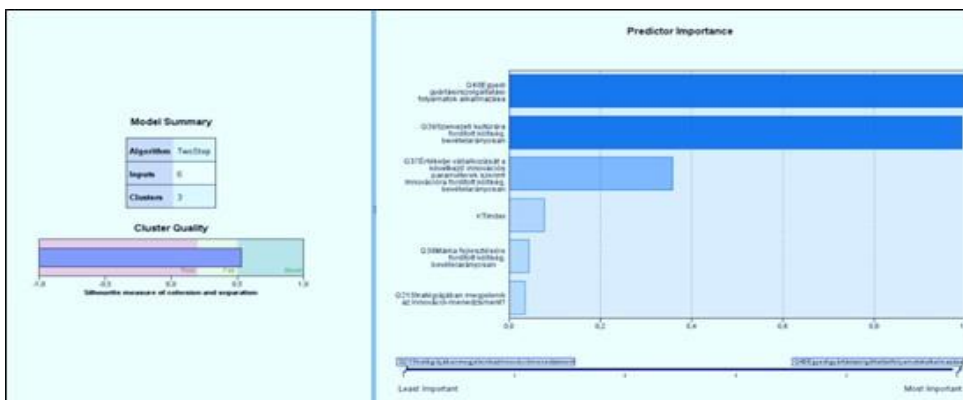
Amennyiben a KTindexet és az egyedi gyártási/szolgáltatási kérdésre adott válaszok döntési fáját vizsgálom, 3 csoport rajzolódik ki (3. ábra). A három csoportot az alábbiak szerint nevezhető el. A 3. ábra adatai szerint az első csoportba tartozik a 35,3% vagyis 100 vállalkozás, akik csekély mértékben

alkalmaznak egyedi eljárásokat. A második csoport, akik jó döntésnek tartják, hogy alkalmaznak egyedi eljárásokat mintegy 36,7%-ban (104) vannak jelen a teljes sokaságra vetítve. A harmadik csoport pedig, akik szívesen alkalmaznak egyedi eljárásokat tevékenységük során. Ez a csoport 27,9%-ban (79) tagja az alapsokaságnak. Jól elkülönülnek egymástól a csoportok ezáltal szignifikáns kapcsolatot feltételezhetünk.

A hipotézis arra keresi a választ, hogy a vállalat stratégiai szintje összefügg-e az Európai Unió közvetlen forrásainak elérésének lehetőségével. Arra a kérdésre, van-e összefüggés az innovációs-menedzsmentnek a KTindex kritériumaival, a válasz egyértelműen igen. A KTindex az innovációs paramétereket egyesíti és fejezi ki számszerűsített adatként, s amikor az innovációs menedzsment meglétével közös döntési fába helyezzük többszintű összefüggésekre derül fény. A döntési fa egyik fontos eredménye a kutatás szempontjából, hogy 3 jól elkülöníthető csoportot hozott létre. Azokban az esetekben, ahol alacsony fokú az egyedi gyártás/szolgáltatás alkalmazása egyáltalán nem tudnak részt venni a közvetlen támogatásokban. Amennyiben ez az önbevallás alapján adott érték növekszik, egyre magasabb a közvetlen támogatásban részesült cégek aránya. A két komponens, vagyis az innovációs-menedzsment és a közvetlen támogatások egy, azonos metszetenél kapcsolódik össze, ez pedig az egyedi gyártási/szolgáltatási folyamat alkalmazása.

Az Európai Unió innovációs politikájában alacsony elköteleződést mutatott az előző költségvetési ciklusban a kkv szektor támogatásában. (De Marco, et al., 2020) *Az Európai Unió az új költségvetési ciklusban célul tűzte ki, hogy átfogó, többdimenziós innovációra alapuló támogatási modellt dolgozzon ki.* (Hervas-Oliver, et al., 2021) A támogatások a kormányokon átvezetett strukturális alapokon, valamint közvetlen pályázati mechanizmus keretei között elérhetőek a vállalkozások számára. A fejlesztések megjelenése regionális szinten valósul meg, amely többszereplős perspektíva alkalmazását teszi szükségessé. (Hassink, et al., 2018) Tehát az innováció-menedzsment alapvető feltétele a sikeres közvetlen Európai Unió források elérésének. A két tevékenység, amely jelentősen befolyásolja az innováció-menedzsmentet a vállalkozások stratégia alkotásában a márka építés és az egyedi gyártási/szolgáltatási folyamat alkalmazása.

A klaszterek elnevezéséhez az egyes csoportok melyebb vizsgálata szükséges. Az első lépés a kiemelt szignifikáns válaszok azonosítása és azok meghatározása.

4. ábra Klaszter minőségi ábra, Forrás: Saját szerkesztés

A 4. ábra erős kapcsolatot mutat az egyes klaszterhez tartozó csoportok tagjai között. Két meghatározó változó van jelen. Az egyik az egyedi gyártás/szolgáltatás alkalmazása, valamint a szervezeti kultúra megléte. Az első klaszter tagjai jellemzően átlag feletti összeget fordítanak innovációra, kiemelten fontos számukra a márka, s közepes érdeklődést mutatnak a szervezeti kultúra iránt, és hasonlóképpen vélekednek az egyedi gyártási/szolgáltatási folyamatokról is. A második klaszterhez tartozó vállalkozások fontos az innovációra fordított összeg, fontos a márka megléte, kiemelt figyelem övezi a szervezeti kultúrát és az egyedi eljárásokat a vállalkozásban. A harmadik klaszter tagjai számára kiemelten fontos az innovációra fordított összeg, átlag feletti a márka jelentősége, mint ahogyan a szervezeti kultúra és az egyedi eljárások megléte is. A három csoportot legerősebb jellemzőik alapján soroltam be. Az első klaszterbe tartoznak a márka központú innovátorok, így a klaszter ezt a nevet kapta. A második csoportba tartoznak azon vállalkozások, amelyek kiemelt figyelemmel vannak a szervezeti kultúra alakulására, valamint az egyedi eljárásokra. Tehát ez a klaszter az egyedi gyártás és szervezetfejlesztés klaszter nevet kapta. Míg a harmadik csoportnál a leginkább jellemző viselkedés az innovációs befektetés mértéke. Így az a klaszter az innovációs befektetők klaszternevet kapta.

Tehát a három klaszter elnevezése:

- Márka központú innovátorok klaszter: 1
- Egyedi gyártás és szervezetfejlesztés klaszter: 2
- Innovációs befektetők klaszter: 3

A második hipotézis feltételezése, hogy a vállalati stratégiában szerepel az innováció-menedzsment és annak szintje összefügg közvetlen Európai Unió pályázatok sikerességével. Azt innovációs-menedzsment és a stratégiaalkotás megléte kapcsolatot mutat az innovációs paraméterekkel. Ezt két szint mélységű döntési fa, valamint egy klaszteranalízis is alátámasztja. Az Európai Unió közvetlen pályázatok azonban nem mutatnak korrelációt az innovációs-

menedzsmenttel, sem az innovációs kritériumokkal, sem pedig a stratégia alkotással. Így a fentiek alapján kijelenthető, hogy a hipotézis nem igazolható.

H3: A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások az Európai Unió által használt innovációs kritériumok rendszerében saját RRI mutatóik alapján kevésbé alkalmazzák azokat, mint amennyire fontosnak tartják.

A regresszió analízis egy jól alkalmazható matematikai modell, amely jól lehetővé teszi a kvalitatív változók közötti összefüggések feltárását. Itt azonban a kérdőívre adott válaszok kvantitatív válaszok voltak, Likert-skálában megadva, így az indexekkel alakítottam ki a vizsgálathoz megfelelő kvantitatív állapotot. Mivel egy függő és egy független változót vettem be a regresszióba, így egyszerű lineáris regressziót vizsgálok, amely a két változó közötti kapcsolatot hivatott igazolni. Az elemzése rávilágít arra, hogy a regresszió 81 esetben lefutott és egy értéken talált csak hibát, vagyis a kapcsolat erős és matematikai kapcsolat feltételezhető az RRI alkalmazási és az RRI fontossági indexek között. A kérdőív adatai önbevallás alapján készültek, amelyből az indexálást állítottam elő.

További elemzést a kérdőív más kérdéseire adott válaszok összefüggéseinek feltárásával folytatom. A hipotézis a felelősségteljes innováció kérdéskörével kapcsolatban három másik kérdéssel összefüggésben és azok egymáshoz való viszonyában mélyebben elemezhető. A korábbi válaszok alapján erős kapcsolat van az RRI két indexe között. Ezen felül ok-okozati statisztikai kapcsolatra is következtethetünk. A cégek, amelyek alkalmazzák az RRI kritériumokat a mindennapi munka során, kétszer annyian vannak, mint akik fontosnak tartják az alkalmazását. Azok a vállalkozások, amelyek fontosnak tartják az RRI irányelveket a befektetéseik és a környezetvédelem terén jelöltek meg válaszokat, ahol a kapcsolat biztosnak tekinthető, de nagyon gyenge. Tehát a harmadik hipotézis alapján kijelenthető, hogy van szignifikáns összefüggés a RRI alkalmazási és a fontossági index között, de a kapcsolat iránya nem egyértelmű. Három téma kapcsán vizsgáltam az indexeket, s a környezetvédelem terén az alkalmazás erősebb kapcsolatot mutat. A másik két esetben a fontosság került előtérbe, de nem szignifikáns mértékben. A fenti ok miatt a hipotézis nem igazolható teljes mértékben, sőt a környezetvédelem terén ellentétes eredmény született.

A negyedik és egyben a doktori munka utolsó hipotézise az RRI irányelvet vizsgálja az Európai Unió közvetlen forrásokkal összefüggésben.

H4: A hazai mikro- kis- és középvállalkozások az innováció-vezérelt fejlesztéseik során az RRI irányelv alkalmazása összefügg az elnyert közvetlen Unió támogatások volumenével az Európai Unió innovációan alapuló programjainak torzító hatásának ellenére.

Klaszterelemzés módszer segítségével kezdtem meg a vizsgálatot. Az első klaszter egyetlen RRI értéket sem hordoz kiemelkedően. Lehet őket szkeptikusoknak nevezni, hiszen a megoszlás jól látható. A második klaszter erős nyilvánosság párti és hozzáférést is ad az eredményekhez. Meghatározó a tudományos oktatáshoz való hozzáférés, támogatja a nemek közötti egyenlőséget és fontos számukra az etikai megalapozottság. Ezt a klasztert nevezhetjük nyílt innovátorok klaszternek. A harmadik klaszter tagjai közepesen erős kötődést éreznek a nyilvánossággal és az eredmények megosztásával kapcsolatban. Habár szívesen vonják be az innovációs folyamatba a nyilvánosságot inkább azért teszik, mert a tudományos oktatáshoz való hozzáférés nem tartozik a kiemelten fontos kritériumok közé. Feltételezhetően az olcsóbb kinyert tudás a cél mintsem a magas költségű befektetés. A nemek közötti egyenlőséget a saját vállalkozásukban közepesen alkalmazzák, de csak általánosságban tekintik kiemelt jelentőségűnek. Ugyanez a helyzet az etika terén, hiszen alkalmazva erős értéket képvisel, de csak fontosságát tekintve kapott kiemelt értéket. Összegezve a harmadik klaszter tulajdonságait humán innovátorok klaszterként nevezem el. Tehát a három klaszter:

- Szkeptikusok
- Nyílt innovátorok
- Humán innovátorok

A vizsgálati folyamat az indexek egymásra gyakorolt hatásaival folytatódik. Korábban már használtam a KTindexet a bizonyítás kapcsán, illetve az RRI alkalmazási és fontossági indexek között is találtam lineáris regressziót. Most azonban a 60. táblázatban erre kerül sor, ahol a KTindex az RRI alkalmazási és az RRI fontossági indexével is korrelációt mutat. Az alkalmazási index közepesen erős korrelációt, vagyis jelentős kapcsolatot mutat, míg a fontossági index biztos korrelációt, de gyenge kapcsolatot feltételez. Tehát azok a vállalkozások, amelyek alkalmazzák az RRI mutatókat, sikeresebben szerepelnek az Európai Unió közvetlen pályázati struktúrájában kiírt pályázatokon. Ez a kapcsolat erősen korrelál és jelentős kapcsolatot feltételez, így további mélyebb vizsgálatok indokoltak az összefüggés mélyebb megértése érdekében. A márka fejlesztése meghatározó jelentőségű azon cégek számára, amelyek az RRI kritériumokat ismerik vagy ismerik és alkalmazzák. A kérdőívben szereplő vállalkozások közül alacsonyabb értékkel szerepelnek a márka fejlesztésben azok a vállalkozások, amelyek alkalmazzák a kritériumokat, mint azok, amelyek elméletben határozzák meg a kritériumok fontosságát. Természetesen, mivel a megadott adatok rögzítése önbevallás alapján készült, így a következtetéseket is ennek fényében kell levonni. Az RRI-t alkalmazó vállalkozások kevésbé költenek a szervezeti kultúra fejlesztésére. A következő vizsgálati szempont az egyedi gyártási/szolgáltatási folyamat alkalmazása. Elméleti szinten fontosabbnak

tartják a szervezeti kultúrára fordított költséget, mint a valóságban alkalmazni azt. Az egyedi gyártási/szolgáltatási folyamatot elméletben nagyobb összegben támogatnák a kérdőívben résztvevő vállalkozások, hiszen az alkalmazó vállalkozások alacsonyabb értékkel vannak jelen. Az innovációra fordított költség jelentős volatilitást mutat, habár az intenzitása az RRI-t alkalmazó cégek között magasabb értéket képvisel.

Összességében kijelenthető, hogy a vizsgált 4 összehasonlításnál a fontosság, vagyis az elméleti egyetértés sokkal magasabb értéket vesz fel, mint a gyakorlati alkalmazás. Ennek az lehet az oka, hogy azok a vállalkozók, akik gyakorlatban találkoztak az innováció-menedzsment különböző költségeivel, illetve az azokkal kapcsolatos potenciális előnyeivel, tapasztalják annak hatásait. Így bevételeik arányában tapasztalataik alapján fordítanak összeget működésük során az innováció-menedzsmentre. Ezért az alkalmazott RRI kritériumokkal működő vállalkozások, habár hasonló trendet mutatnak, mint elméletben egyetértő társaik, mégis alacsonyabb intenzitás mellett alkalmazzák az RRI kritériumokat, mégis sikeresebbek a közvetlen Európai Unió forrásain terén.

Azt már igazoltam, hogy az RRI irányelvet alkalmazó vállalkozások sikeresebben vesznek részt közvetlen Európai Unió pályázatokon, mint azok a cégek, amelyek nem alkalmazzák azt. Az Európai Unió belül a fejlődő országokban az innovációs folyamatok csak gazdasági sajátosságok mentén adaptálhatók. *Európa régiói jelentősen különböznek a kkv-k innovációja szempontjából, a fejlettebb régiók nagyobb mértékben részesülnek a fejlesztési forrásokból.* (Hervas-Oliver, et al., 2021) Az innováció nem oszlik el egyenletesen az adott régiókon belül sem, így a regionális fejlesztéseknek követni szükséges a területi, fejlettségi igényeket. (Isaksen, et al., 2018) Ez a több szempontra fókuszáló perspektíva túlmutat a cégeken és már a régiók, vagy a tagállamok egyedi támogatási mechanizmusát irányozza elő, fókuszálva a helyi igényekre szemben az Európai Unió eddigi homogén programjaival. (Trippel, et al., 2018) Az Európai Unió olyan programokat indít, amelyet a képviselői demokrácia szabályai szerinti felhatalmazással rendelkező képviselők többségi támogatással tudnak jogerőre emelni. A gazdasági, innovációs különbségek adottak, így a programok hozzáférése még akkor is hátrány a magyar cégek számára, ha azonos piacon vesznek részt. Ezért a hipotézis vizsgálatával kapcsolatosan igazoltnak tekintem az RRI alkalmazás nagyobb lehetőségét jelent a hazai kkv-k számára a közvetlen Európai Unió forrásain elérése kapcsán, de azt is, hogy a homogén programok hátrányt jelentenek és torzítják a hozzáférést és ezáltal a piaci viszonyokat.

3.2. Új és újszerű tudományos eredmények

A doktori értékezés célja új vagy újszerű eredmény elérése, s ezzel a tudományos élethez történő hozzájárulás. Célkitűzéseim alapján foglaltam

meg a hipotéziseket, amelyek célja a hazai kkv szektor vállalkozásainak ismeretanyaga alapján javaslatokat fogalmazzam meg a közvetlen Európai Unió pályázatok elérésével összefüggésben.

- Az egyik legfontosabb eredmény, hogy a mintában résztvevő vállalkozások nem a hosszútávú stratégia mentén gondolkodva alkalmazzák az RRI kritériumokat a versenyképesség vagy a fenntarthatóság növelése szempontjából. Ennek oka lehet, hogy az uniós forrásokra likviditási lehetőségként tekintenek.
- Meglepő eredmény, hogy a kérdőívet kitöltő vállalkozások között rendkívül alacsony az olyan, aki már részt vett korábban Európai Unió pályázatokon, és egyetlen egy sem vett részt konzorcium építésében. Ez talán arra vezethető vissza, hogy mindegyik entitás őrzi saját know-how-ját és nem kívánja megosztani másokkal, miközben maga lemarad a közvetlen források elnyerésének lehetőségéről.
- A mintában szereplő vállalkozások tisztában vannak az innováció fogalmával és az innováció-menedzsmenttel is és jelentős többségben alkalmazzák is saját bevallásuk szerint. Mégis a felelősségteljes kutatás és innováció irányelvet, habár fontosnak tartják, kevesen alkalmazzák a napi gyakorlatban. Mivel a mintában szereplő cégek nem szeretnek más cégekkel konzorciumi partnerséget kialakítani, ezért az innovációval kapcsolatosan a vezető jártassága lehet az innováció elősegítője. Ezen okokból kifolyólag a személyes tudás köré koncentrálódik minden innováció, amely mindig az adott személy korlátozott racionalitása mentén realizálódik, s így nem lehet abszolút érteken mérve hatékony.
- A mintában szereplő vállalkozások, a kérdőívre adott válaszok alapján, az egységes Európai Unió támogatási rendszerben hátrányban vannak az alapító országokban működő vállalkozásokkal szemben. Ennek oka a régió és benne hazánk gazdasági fejlettségében, a nyelvi korlátokban, a vállalkozói attitűdben és a jogi környezetben kereshető.
- A válaszadó vállalkozások RRI irányelv alkalmazása összefüggést mutat az elnyert pályázati forrásokkal. Habár az önbevallás alapján készült minta kitöltési hajlandósága a saját vállalkozásokra nézve csupán 30% körüli. Az összefüggés szerint, akik alkalmazzák nagyobb eséllyel nyernek a pályázatokon.
-

4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A mintában szereplő vállalkozások értékelését leíró statisztikai elemzéssel kezdtem, kérdéscsoportokra bontva. Ez elősegíti a mintában szereplő vállalkozások megismerését, illetve jó alappal szolgál a hipotézisek vizsgálatához.

4.1. Hipotézisek igazolása

Összességében kijelenthető, hogy a H1 hipotézis nem helytálló, mert ugyan elméletileg a RRI kritériumok ismerete nagyobb lehetőséget biztosít a vállalkozások számára, hiszen ez a jelenlegi uniós költségvetés közvetlen forrásainak elosztási elvei között szerepel. A stratégia alkotás jellemzően rövid időtávban van jelen az RRI kritériumokat alkalmazó vállalkozások között. Az RRI kritériumokat alkalmazó vállalkozások jellemzően a közeli jövőt tartják szem előtt, amikor a vállalkozás stratégiáját megalkotják.

A második hipotézis feltételezése, hogy a vállalati stratégiában szerepel az innováció-menedzsment és annak szintje összefügg közvetlen Európai Uniósi pályázatok sikerességével. Az innovációs-menedzsment és a stratégiaalkotás meglátta kapcsolatot mutat az innovációs paraméterekkel. Ezt két szint mélységű döntési fa, valamint egy klaszteranalízis is alátámasztja. Az Európai Uniósi közvetlen pályázatok azonban nem mutatnak korrelációt az innovációs-menedzsmenttel, sem az innovációs kritériumokkal, sem pedig a stratégia alkotással. Így a fentiek alapján kijelenthető, hogy a hipotézis nem igazolható.

A harmadik hipotézis alapján kijelenthető, hogy van szignifikáns összefüggés a RRI alkalmazási és a fontossági index között, de a kapcsolat iránya nem egyértelmű. Három téma kapcsán vizsgáltam az indexeket, s a környezetvédelem terén az alkalmazás erősebb kapcsolatot mutat. A másik két esetben a fontosság került előtérbe, de nem szignifikáns mértékben. A fenti ok miatt a hipotézis nem igazolható teljes mértékben, sőt a környezetvédelem terén ellentétes eredmény született.

A negyedik hipotézissel összefüggésben kijelenthető, hogy a vizsgált 4 összehasonlításnál a fontosság, vagyis az elméleti egyetértés sokkal magasabb értéket vesz fel, mint a gyakorlati alkalmazás. Ennek az lehet az oka, hogy azok a vállalkozók, akik gyakorlatban találkoztak az innováció-menedzsment különböző költségeivel, illetve az azokkal kapcsolatos potenciális előnyeivel, tapasztalják annak hatásait. Így bevételeik arányában tapasztalataik alapján fordítanak összeget működésük során az innováció-menedzsmentre. Ezért az alkalmazott RRI kritériumokkal működő vállalkozások, habár hasonló trendet mutatnak, mint elméletben egyetértő társaik, mégis alacsonyabb intenzitás mellett alkalmazzák az RRI kritériumokat, mégis sikeresebbek a közvetlen Európai Uniósi források terén. Ezért a hipotézis vizsgálatával kapcsolatosan igazoltnak tekintem az RRI alkalmazás nagyobb lehetőségét jelent a hazai kkv-k számára a közvetlen Európai Uniósi források elérése kapcsán, de azt is, hogy a homogén programok hátrányt jelentenek és torzítják a hozzáférést és ezáltal a piaci viszonyokat.

4.2. Disszertáció javaslataim

Az innovációs-menedzsment és a stratégiaalkotás megléte kapcsolatot mutat az innovációs paraméterekkel. Az Európai Unió közvetlen pályázatok azonban nem mutatnak összefüggést az innovációs-menedzsmenttel, sem az innovációs kritériumokkal, sem pedig a stratégia alkotással a statisztikai modellezés alapján. Ennek lehet oka az alacsony mintaszám, vagy a válaszadás önkéntessége miatt a titkolózás üzleti érdek miatt, hiszen logikus feltételezés, hogy ha előre tervezem a stratégiát sokkal sikeresebben vehetek részt pályázaton. A közvetlen források elérésének alapja a közös fellépésen alapul, mert a hazai cégeknek szükséges konzorcium-építésben részt venni ahhoz, hogy ugyanaz a program meg tudjon jelenni egyszerre az Európai Unió több országában. Itt azonban a hazai vállalkozások a kérdőív adatai alapján hátrányban vannak.

A vizsgálat során egyértelműen kiderült, hogy van közvetlen összefüggés az RRI alkalmazási és a fontossági index között, de a kapcsolat iránya nem lineárisan függ az innováció-menedzsmenttől. Az innováció-menedzsment típusa nagyban meghatározza a stratégiát és így az elméleti és a gyakorlatban alkalmazott eljárások különböznek egymástól. Fontos és kiemelő, hogy a felelősségteljes innováció elméleti alkalmazása és a gyakorlati működtetése között kapcsolat áll fenn, de az alkalmazott kritériumok intenzitása alacsonyabb értéket mutat.

Az Európai Unió olyan programokat indít, amelyet a képviselői demokrácia szabályai szerinti felhatalmazással rendelkező képviselők többségi támogatásukkal tudnak jogerőre emelni. A gazdasági, innovációs különbségek adottak így a programok hozzáférése még akkor is hátrány lenne a magyar cégek számára, ha azonos piacon vennének részt. A kérdőívől származó adatok alapján a vállalkozások 99,3%-ban belpiaci szereplők, vagyis kijelenthető, hogy az Európai Unió programjai a hazai cégek számára az innovációs és gazdasági különbségek miatt nehezebben elérhetőek.

Az Európai Unió fejlesztési stratégiái segítik ugyan a hazai vállalkozásokat, de legalább regionális programok nélkül, a fejlesztési források hasznosulása alacsonyabb eredményesség mellett fog csak hasznosulni, hiszen a források egy része a különbségek legyőzésére fordítódik. Így fontos javaslatom, hogy az Európai Unió mostani költségvetési ciklusában dolgozzanak ki olyan programokat, amelyek különbségek csökkenését eredményezik. A programok kialakításához szükséges az adott ország vagy régió gazdasági jellemzői alapján tervezni és az erősségekre fókuszálni. A támogatásokat nem szükséges állami rendszereken keresztül megvalósítani, a közvetlen támogatások lehetőséget teremtenek a célzott fejlesztések megvalósítására. A szubszidiaritás elvére alapuló Európai Unió a legalacsonyabb döntési

képesség mellett foglal állást, így a helyi közösségek számára elő kell segíteni a társadalmilag és gazdaságilag is megalapozott projektek tervezését és kivitelezését. Az állami szerep az ellenőrzés és a jogszerűség szintjén összpontosulna, betartva és betartatva a jogszabályi kereteket.

Az Európai Unió nem csupán a programok kialakításában, és ezzel a nemzetgazdaság fejlesztésben vállalhatja jelentős szerepet. A hazai bankrendszeren keresztül a pályázatokhoz szükséges önrészeket kedvező feltételek mellett lehetne biztosítani, azzal, hogy az önrész kamattámogatott hitelek formájában elérhető. Itt is az ellenőrzés és a törvényi feltételek betartatása az állam feladata, lehetőséget teremtve a vállalkozások számára más országok vállalkozásai által működtetett gyakorlatok átvételét hálózatiépítéssel és konzorciumiépítéssel.

Az állam szerepe itt válik jelentősen fontossá, hiszen a hálózatok kialakítása nem mehet egy felülről vezérelt rendszeren keresztül. Az állam, mint közvetítő workshopokon keresztül részt tud venni a kapcsolatok kialakításában segítve ezzel a hálózatok kiépítését. Az európai Unió mindenkori költségvetése elvek mentén készül, mint az felelősségteljes innováció és kutatás. Az állami szerep jelentősége felértékelődik, mert az oktatáson keresztül közvetetten befolyást tud gyakorolni olyan humán erőforrás elkészítésében, ahol a természetes személyek ismeretanyaga felkészülté teszi őket az információk közvetítésére és egy a könyvelőkhöz, vagy az adótanácsadókhoz hasonló országos vállalkozó tanácsadó hálózat kiépítésére. Folyamatos képzésekkel és gyakorlati oktatással segítve ennek a hálózatnak a nemzetközi terjeszkedését, mert ezzel válik automatizmussá a hálózatiépítés és válik önszerveződő folyamattá, hiszen az Európai Unió perspektivikus víziói és ezáltal a programjai is folyamatosan változnak. Az igényekre csak egy jól képzett és jó kapcsolatokkal bíró rendszer tud felkészülten reagálni.

A jelenlegi helyzetben a kkv szektor vállalkozásai kis mértékben használják az RRI irányelveket és így a hozzáférés a közvetlen forrásokhoz is alacsony szinten marad. A felsőoktatás és a felnőttképzés nem teljesezhet ki csupán elméleti képzési modellek terén. Az egyetemek, mint a tudásbázis legfőbb forrásai, összekapcsoló pontként tekinthetők a fejlesztési lehetőségek kiaknázásában. Ilyen összekapcsoló pont lehet még civil szervezet, társadalmi kérdésekkel foglalkozó alapítvány vagy érdekképviselő. Az utóbbiak azonban nem rendelkeznek olyan fokú szaktudással, mint az egyetemek, így az egyetemek bevonása meghatározhatja a sikerességet. Az oktatási modell nehezen tud lépést tartani a gazdasági igényekkel, mert a vállalkozások védelmezik saját tudásukat és csak abban az esetben nyitnak külső fél felé, ha annak gazdasági hasznát látják. Tehát az egyetemek a közvetlen Európai Unió források kiaknázása körül szerveződve erős hálózatiépítő potenciállal rendelkeznek. Itt szükséges kiemelni, hogy a kkv szektor kisebb entitásainak

nagyobb szükségük van a fejlesztés támogatására, így erre lenne érdemes fókuszálni. Ilyen program lehet, egy a kamarák által támogatott képzési rendszer, egy gyakorlati hálózatépítő modell. Az egyetemek támogatása mentén elnyert támogatás és banki előfinanszírozás jó alapot teremthet más vállalkozások számára a példa követésére.

Természetesen nem a fent említett entitások felelősek azért, hogy ilyen gyenge eredménnyel zárult a közvetlen Európai Uniós támogatások ismeretanyagát firtató kutatásom. Az egyén, a vállalkozó személye is kiemelten fontos. A vállalkozói attitűd a tudás megőrzésén és a költségek csökkentésén alapul jellemzően. Itt azonban másról van szó, a nyitott gondolkodás, más gyakorlatának átvétele és működőképessé tétele, a társadalmi felelősség a hazai viszonyok között a sikeresség záloga. Az Európai Unió más országaiban tapasztalható gyakorlatok átvétele hosszabb időn keresztül tudná biztosítani a gazdasági fejlődést és az ország foglalkoztatásának magas volumenét.

A legfontosabb javaslat a jövőkép kialakításában keresendő. Ahogy egy vállalkozásnak, úgy egy országnak is fontos a több időtáv szerint meghatározni a stratégiáját. Míg az ázsiai országok 60-80 éves stratégiákat alkotnak beleértve a fejlesztési lehetőségeket is, addig Magyarország kitekintései általában 2030-ig terjedően vannak megfogalmazva. Ez persze jó és meghatározó irányelveket fogalmaz meg, de nem készíti fel az országban tevékenykedő vállalkozókat az új kihívásokra. Hogyan felel majd meg egy mikro vállalkozó autószerelő az elektromos autók kihívásainak? Hogyan tud jelentőset lépni előre egy kisvállalkozó pék az elektromobilitás terén? Milyen feltételek mellett fejleszthet egyedi megoldásokat egy hazai közép vállalkozás az gyártási folyamatokat támogató elektromos rendszerek terén? A kérdések egy témát járnak körbe, amelyre a válaszokat az információ szabad áramlása és a vállalkozó attitűd támogatása jelenthet. Egy államilag kialakított hosszútávú stratégia, az egyetemi tudásbázisok koordinációja mellett, a szakmai szervezetek támogatásával és természetesen állami kontrollal jelentősen meg tudja növelni a hazai cégek képességét a sikeres pályázatok terén a közvetlen Európai Uniós forrásokkal kapcsolatban. Eredményes kapcsolatok hozzá tudnak járulni új piacok elérésében, a nyelvi korlátok ellenére új gazdasági kapcsolatok kialakításában s a stratégia nyilvánossága miatt egy erős gazdasági tervezhetőség kialakításában.

A dolgozat célja feltárni azokat a pontokat, amelyek hátráltatják a hazai cégeket az Európai Uniós versenyben. azt gondolom a felelősségteljes kutatás és innováció terén feltárt eredmények erős üzenetet hordoznak a jövőbeni fejlesztésekkel kapcsolatba. A vállalkozások segítése az egyén és a közösség szintjén is megfogalmazható érdek, tiszteltben tartva az önállósági törekvéseket. Állami stratégia birtokában egy tanácsadói hálózat is hatékonyan tudná segíteni a vállalkozások vezetőit, s ezzel a nemzetgazdaság el tudná kerülni az inflexiós pontból eredő esetleges stagflációs állapotot.

Összegezve, a kutatás rávilágított az összefüggésekre, a hazai viszonyokra a kkv szektorban. Jelen van a közvetlen források elérése, de a kapcsolati hálók kialakítása gyenge, ezért komoly fejlesztési potenciállal bír. Segíteni szükséges a vállalkozásokat az Európai Unió irányelvek megértésében és azok alkalmazásában, hiszen a stratégiai tervezés nagy segítség támogatások elnyerésében. Elméletben síkon nagyobb számban tartják fontosnak a felelősség kérdését, mint ahányan alkalmazzák azt a napi munka terén, vagyis ismerik a célkitűzéseket, de nem alkalmazzák azokat. Habár a hazai környezet és a nyelvi korlátok miatt eleve nehezebb a helyzetünk, az alkalmazott felelősségtudatos tervezés és fejlesztés nagyobb esélyt biztosít a közvetlen pályázatok terén az Európai Unió támogatásaival összefüggésben. Sikeresebbek lennének nagyobb stratégiai időtávú tervezéssel mikro és makró szinten, illetve ha a pályázati kiírások figyelembe vennék Magyarország speciális igényeit és nem torzítanák tovább a gazdasági lehetőségeket.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agarwal, N. & Berm, A., 2017. Frugal innovation-past, present, and future. *IEEE Engineering Management Review*, Volume 45(Issue 3), pp. 37-41.
- Babbie, E., 2008. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. 9. kiadás szerk. Budapest: Balassi Kiadó.
- Bajkó, N., 2019. Innováció mérési lehetőségei és eredménye Magyarországon. *Közgazdászok Doktoranduszok és Kutatók V. Nemzetközi Téli Konferenciája*, Konferenciakötet. kötet, pp. 52-66.
- Bella, T., 2018. A kutatási módszer és mintavétel megválasztása a tudományos kutatásokban. *MTT Tudományos kötetek*, II. kötet, pp. 247-263.
- Bradly, J., Untiedt, G. & Zaleski, J., 2009. The Economic Return of Cohesion Expenditure Report for the European Parliament. *Policy Department B: Structural and*, PE 419.106. kötet.
- Burget, M., Bardone, E. & Pedaste, M., 2016. The roots of RRI concurrently stem from the concept of “anticipatory governance”. Anticipatory governance stretches out a “distributed collection of social and epistemological capacities”, c. *Springer Science and Engineering Ethics*, 23. kötet, pp. 1-19.
- Burn, L., Gereffi, G. & Zahn, J., 2019. The “lightness” of Industry 4.0 lead firms: implications for global value chains. *ResearchGate*, Oktober(https://www.researchgate.net/profile/Gary-Gereffi/publication/336891275_The_lightness_of_Industry_40_lead_firms_implications_for_global_value_chains/links/5db94ff7a6fdcc2128ebe865/The-lightness-of-Industry-40-lead-firms-implications-for-global-value-chain).
- Capello, R. & Nijkamp, P., 2009. Regional Growth and Development Theories in the Twenty-First Century, Recent Theoretical Advances and

Future Challenges. In: *Handbook of Regional Growth and Development Theories*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 1-17.

Coad, A., Mathew, N. & Pugliese, E., 2020 June. What's good for the goose ain't good for the gander: heterogeneous innovation capabilities and the performance effects of R&D. *Industrial and Corporate Change*, Volume 29(Issue 3), pp. 621-644.

Commission, E., 2022a. *2022 SME Country Fact Sheet Hungary*. [Online] Available at: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/50690/attachments/1/translations/en/renditions/native>

[Hozzáférés dátuma: 16 07 2022].

Csath, M., Györpál, T., Nagy, B. & Taksás, B., 2016. Speciális jelentés az állami versenyképességet javító, vállalkozóbarátabb üzleti környezet kialakításának lehetőségeiről. *Államtudományi Műhelytanulmányok*, 33. szám. kötet, pp. 1-28.

Dagnino, G. B., Picone, P. M. & Ferrigno, G., 2020. Temporary Competitive Advantage: A State-of-the-Art Literature Review and State-of-the-Art Literature Review and. *International Journal of Management Reviews*, Vol 0. kötet, pp. 1-31.

De Marco, C. E., Martelli, I. & Di Minin, A., 2020. European SMEs' engagement in open innovation When the important thing is to win and not just to participate, what should innovation policy do?. *ScienceDirect*, Volume 153(119843).

Deschryvere, M., Mikkola, M. & Conn, S., 2020. On the structural barriers to public innovation support for SMEs and the opportunity COVID-19 can offer to overcome these barriers. *Journal of Innovation Management*, vol. 8(No. 2), pp. 16-25.

Európa Pont, 2017. *Európa számokban: hogyan áll az EU kutatás-fejlesztés és innováció területén?*. [Online]

Available at: https://europapont.blog.hu/2017/12/29/infografika_kutatas_fejlesztas

[Hozzáférés dátuma: 20 01 2019].

Európai Bizottság, 2017. *Fehér könyv Európa jövőjéről*. [Online]

Available at: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/feher_konyv_europa_jovojerol_hu.pdf

[Hozzáférés dátuma: 08 07 2020].

European Commission, 2019. *Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Regional Innovation Scoreboard*. [Online]

Available at: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/innovation/regional_en

[Hozzáférés dátuma: 16 06 2020].

European Commission, 2020. *Science, research and innovation performance of the EU*, 2020. [Online] Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/932417b9-0cfc-11eb-bc07-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-260325233> [Hozzáférés dátuma: 17 07 2022].

Fonyó , A., Hausz , F. & Kardon, B., 2016. *Innováció, Kutatás-fejlesztés, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Közigazgatási Tanulmányok*. [Online] Available at: <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4924/Innov%E1ci%F3%20kutat%E1s-fejleszt%E9s.pdf;jsessionid=65A1F111576964BC6B583D5A2F218716?sequence=3> [Hozzáférés dátuma: 21 11 2022].

Hágen, I. Z. & Holló , E., 2017. *A hazai KKV-k helyzete, a versenyképesség, innováció, és kontrolling tükrében*. [Online] Available at: http://real.mtak.hu/53762/1/07_Hagen-8o.pdf [Hozzáférés dátuma: 14 07 2022].

Hassink, R., Isaksen, A. & Trippel, M., 2018. Towards a comprehensive understanding of new regional industrial path development. *Regional Studies, Taylors & Francis Online*, 53(11), pp. 1636-1645.

Hervas-Oliver, J.-L., Gonzales-Alcaide, G., Rojas-Alvarado, R. & Monto-Mompo, S., 2021. Emerging regional innovation policies for industry 4.0: analyzing the digital innovation hub program in European regions. *Emerald Insight, Competitiveness Review*, Vol. 31(No. 1), pp. 106-129.

Hervas-Oliver, J.-L., Parrilli, M. D., Rodríguez-Pose, A. & Sempere-Ripoll, F., 2021. *The drivers of SME innovation in the regions of the EU*. [Online] Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048733321001177> [Hozzáférés dátuma: 16 07 2022].

Holló , E. & Marselek, S., 2017. A kkv-k helyzete, versenyképesség, innováció és foglalkoztatás(Eszterházy Károly Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete. In: *Tudás és innováció a XXI. század gazdaságában : Válogatás a Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar oktatóinak 2016-os tanulmányaiból*. Eger: Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, pp. 167-181.

Hsieh, H.-F. & Shannon, S. E., 2005. *Three Approaches to Qualitative Content Analysis*. [Online] Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1049732305276687> [Hozzáférés dátuma: 15 06 2020].

- Hutkai, Z., 2022. Uniós támogatások Magyarországon harminc év távlatából. In: A. Koltay & B. Geller, szerk. *Jó kormányzás és büntetőjog*. Budapest: Ludovika Kiadó, pp. 8-28.
- Huzsvai, L. & Vincze, S., 2012. *SPSS-könyv*. Debrecen: Seneca Books.
- Illés, B. C., Dunay, A. & Hustiné Béres, K., 2013. Tax system and innovation activities -a case study on Hungarian small and medium enterprises.. *Gazdaság és Társadalom*, 4. kötet, pp. 45-66.
- IMD, W. C. C., 2022. *World Competitiveness Ranking*. [Online] Available at: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/> [Hozzáférés dátuma: 16 07 2022].
- Isaksen, A., Tödling, F. & Trippel, M., 2018. *SpringerLink: Innovation Policies for Regional Structural Change: Combining Actor-Based and System-Based Strategies*. [Online] Available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-71661-9_11 [Hozzáférés dátuma: 16 07 2020].
- Jeneiné Gerő, H. E., Kicses, Á. & Tóth, G., 2021. *Területi Statisztika, A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások*. [Online] Available at: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/terstat/2021/2021_06/ts610604.pdf [Hozzáférés dátuma: 14 07 2022].
- Kerr, W. R., 2020. The Gift of Global Talent: Innovation Policy and the Economy. In: *InnovationPolicy and the Economy*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 1-37.
- Makó, C., Illyés, M. & Heidrich, B., 2020. Az innovációs és tanulási képesség egyenlőtlenségei. A magyar kkv-k nemzetközi összehasonlításban. *Külgazdaság*, LXIV. évf.(november-december), pp. 3-33.
- Malhotra, N. K., 2008. *Marketingkutatás*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Mandl, I., Hurley, J., Ledermeier, S. & Napierala, J., 2015. *Job creation in SMEs: ERM annual report 2015*. Luxemburg: Publication Office for the European Union.
- Matolcsy, G., 2020. A versenyképesség mint a fenntarthatóság meghatározó feltétele. *Pénzügyi Szemle, Különszám(2)*, pp. 7-24.
- McCann, P., 2020. Perceptions of regional inequality and the geography of discontent: insights from the UK. *Regional Studies*, Volume 54(Issue 2), pp. 256-262.
- Mendez, C., Bachtler, J. & McMaster, I., 2019. *Research for REGICommittee-The Agenda for Cohesion Policyin 2019-2024:Key issues for the REGI Committee*. [Online] Available at: <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/629197/IPOL>

STU(2019)629197_EN.pdf

[Hozzáférés dátuma: 08 07 2020].

Paralli , D. M. & Radicic, D., 2021. STI and DUI innovation modes in micro-, small-, medium- and large-sized firms: distinctive patterns across Europe and the U.S.. *European Planning Studies*, Volume 29(Issue 2), pp. 346-368.

Perger , É., 2006. Területfejlesztés. In: E. Szigeti, szerk. *Területfejlesztési Ismeretek*. Budapest: Magyar Közigazgatási Intézet, pp. 7-38.

Rodríguez-Posé, A., 2020. *The Research and Innovation divide in the EU and its economic consequences*. [Online]

Available at: <https://www.sipotra.it/wp-content/uploads/2020/06/Chapter-12.pdf>

[Hozzáférés dátuma: 17 07 2022].

Schilling, M. & Shankar, R., 2019. *Strategic Management of Technological Innovation*. Sixth Edition szerk. New York: McGraw-Hill Companies Inc..

Schwab, K. & Zahidi, S., 2021. *The Global Competitiveness Report Special Edition How Countries are Performing on the Road to Recovery*. [Online]

Available at:

https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf

[Hozzáférés dátuma: 16 07 2022].

Szabó, T. & Obádovics, C., 2018. A közszolgáltatások szerepe a területi versenyképességben. *Gazdaság és Társadalom*, 10. évf.(1. szám), pp. 27-48.

Tranchoero, M., 2020. *General Principles of EU Industrial Policy*. Milano: Fondazione Giangiacomo Feltrinì.

Tripll, M., Grillitsch, M. & Isaksen, A., 2018. Exogenous sources of regional industrial change attraction and absorption of non-local knowledge for new path development. *Progress in*, Vol 42.(5), pp. 687-705.

Turgunpulatovich, A. O., 2022. The Concept of Forming the competitiveness os Small Busniess Entities its Essence. *Asia Pacific Journal of Marketing & Management Review*, vol 11(No. 7), pp. 46-55.

Vajda, A., 2020. Versenyképesség és innováció A kkv-k szerepe a versenyképesség növelésében. *Acta Carolus Robertus*, 10. évf. . kötet, pp. 209-220.

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat Megoszlási tábla RRI indexek, Forrás: Saját szerkesztés.....	12
2. táblázat F-próba táblázat RRI alkalmazási index iparág összehasonlítás, Forrás: Saját szerkesztés.....	13
3. táblázat Egyirányú variancia elemzés RRI alkalmazási index és a stratégiai időtáv között, Forrás: Saját szerkesztés.....	14

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra RRI alkalmazási index és a tervezési időtáv összefüggése forrás: saját szerkesztés.....	14
2. ábra: Döntési fa KTindex SPSS program rendszer kép, Forrás: Saját szerkesztés.....	15
3. ábra: KTindex és Egyedi gyártási/szolgáltatási folyamat alkalmazás döntési fa SPSS program rendszer kép. Forrás: Saját szerkesztés.....	16
4. ábra Klaszter minőségi ábra, Forrás: Saját szerkesztés.....	18

PUBLIKÁCIÓS LISTA

1. Bajkó Norbert; Fülöp Zsolt ; Dunay Anna; Lencsés Enikő: A mezőgazdasági szektor kis- és középvállalkozásainak innovációs potenciálja az EU jövőjében In: Lencsés Enikő; Pataki László (szerk.): Menedzsment válaszok a XXI. század gazdasági és társadalmi kihívásaira. Budapest: Inform Kiadó, pp 51-63 (2020) ISBN: 9786155666438
2. Fülöp Zsolt; Bajkó Norbert; Nagyné Pércsi Kinga: A magyar élelmiszerlánc mikrovállalkozásainak elemzése a koronavírus által okozott fogyasztói trendváltozásra adott válaszuk alapján. GAZDÁLKODÁS (0046-5518): 66 6 pp 559-576 (2022)
3. Bajkó Norbert; Fülöp Zsolt ; Pércsi Kinga Nagyné: Changes in the Innovation- and Marketing-Habits of Family SMEs in the Foodstuffs Industry, Caused by the Coronavirus Pandemic in Hungary SUSTAINABILITY (2071-1050): 14 5 Paper 2914. 17 p. (2022) Scopus - Management, Monitoring, Policy and Law SJR indikátor: Q2
4. Fülöp Zsolt; Bajkó Norbert: A magyar KKV-szektor lehetőségei a 2021-től kezdődő Európai Unió programidőszak támogatási rendszerében –az innovatív kisvállalkozások belépője az EU programjába In: Horváth Bálint; Földi Péter (szerk.): Közgazdász Doktoranduszok és Kutatók VII. Nemzetközi Téli Konferenciája Konferenciakötet, Budapest, Magyarország 2021.02.26. - 2021.02.26. Budapest: Óbudai Egyetem, pp 6-16 (2021) ISBN: 9789634492542
5. Fülöp Zsolt; Bajkó Norbert: Financial goals of the European Union : Analysis of a target-driven budget concept from the perspective of the innovative SME sector. INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL INNOVATIONS (2603-3763 2603-3771): 9 2 pp 51-56 (2021)

6. Fülöp Zsolt; Bajkó Norbert: PARAMETRIZING ENTERPRISE PROCESSES IN THE EUROPEAN UNION'S FRAMEWORK In: Bálint Horváth; Péter Földi (szerk.): International Conference of Economics PhD Students and Researchers in Komarno, Komárno, Szlovákia 2020.12.21. - 2020.12.21. Budapest: Association of Hungarian PhD and DLA Students, pp 6-16 (2021) ISBN: 9788097274283
7. Fülöp Zsolt; Bajkó Norbert: Feasibility of sustainability and responsible research and innovation as a startup enterprise directive in Hungary's SME sector In: Horváth Bálint; Földi Péter (szerk.) VI. International Winter Conference of Economics PhD Students and Researchers: Conference Proceedings, Gödöllő, Magyarország 2020.02.28. Budapest: Association of Hungarian PhD and DLA Students, pp 22-34 (2020) ISBN: 9789632699141
8. Fülöp Zsolt; Bajkó Norbert: AZ EURÓPAI UNIÓ GAZDASÁGI ORIENTÁCIÓJA 2020 UTÁN – A FENNTARTHATÓ INNOVÁCIÓ SZEREPE A 2021-2027 TERVEZÉSI IDŐSZAKBAN In: Bujdosó Zoltán; Dinya László; Csernák József (szerk.): XVII. Nemzetközi Tudományos Napok. Gyöngyös, Magyarország 2020.06.05. Gyöngyös: Károly Róbert Kft., pp 363-371 (2020) ISBN: 9786155969027
9. Bajkó Norbert; Törőné Dunay Anna: Az adatkezelésen innen a kompetencián túl In: Tóth Péter; Maior Enikő; Horváth Kinga; Kautnik András; Duchon Jenő; Sass Bálint (szerk.): Kutatás és innováció a Kárpát-medencei oktatási térben : III. Kárpát-medencei tanulmánykötet. pp 97-112 (2018) ISBN:
10. Bajkó Norbert: Innováció mérési lehetőségei és eredménye Magyarországon In: Horváth Bálint; Kápolnai Zsombor; Földi Péter (szerk.): Közgazdász Doktoranduszok és Kutatók V. Nemzetközi Téli Konferenciája Gödöllő, Magyarország 2019.02.22. - 2019.02.22. (Doktoranduszok Országos Szövetsége) pp 52-65 (2019)
11. Bajkó Norbert; Lencsés Enikő: Agricultural Innovation In: Horváth Bálint; Földi Péter; Zsombor Kápolnai; Antalík Imrich (szerk.): International Conference of Economics PhD Students and Researchers in Komarno : Conference Proceedings. Komárno, Szlovákia 2019.11.05. - 2019.11.05. Komárno: Janos Selye University, pp 32-45 (2020) ISBN: 9788081223488
12. Törőné Dunay Anna; Bajkó Norbert: Elvándorlás az Unióba In: F. Orosz Sára; Farkas Attila (szerk.): Multikulturalitás IV. :

Nemzetközi tudományos konferencia: Tanulmánykötet pp 37-65
(2018) ISBN: 9789632697499

13. Fülöp Zsolt; Bajkó Norbert: Marketing of Agricultural Innovations within EU Horizon 2020's RRI concept: an integrated marketing communications perspective INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL INNOVATIONS (2603-3763 2603-3771): 8 2 pp 56-59 (2020)